

ANEKSY

Andrzej Jawłowski

CHARAKTERYSTYKA PRÓBY

Wstęp

W tym rozdziale zaprezentowane zostaną informacje na temat doboru prób do kolejnych badań (Polacy 80 - 81 - 84 - 88) i¹⁾ podstawowe charakterystyki przebadanych populacji. Wszystkie informacje dotyczące wcześniejszych badań zaczerpnięte są z opublikowanych już raportów. Jedynie dane na temat badania Polacy 88 są tutaj po raz pierwszy szerzej publikowane.

Wszystkie badania zostały zrealizowane przez Zespół Realizacji Badań IFiS PAN.

Procedury doboru prób do kolejnych badań

1. *Polacy 80*¹⁾. Badania Polacy 80 zostały zrealizowane na próbie kwotowej, ogólnopolskiej. Zakładana wielkość próby miała wynosić ok. 2500 osób. Określenie liczby badanych odbyło się na zasadach proporcjonalnych. Najpierw dokonano podziału całej zakładanej próby (2500 osób) na mieszkańców

miast i wsi zgodnie z rozkładem tej cechy w całej Polsce (wg GUS 1978 57% miasto, 43% wieś). Następnie określono liczbę mieszkańców w każdej grupie miast (dużych, średnich i małych) proporcjonalnie do udziału tego typu miast w kraju. W grupach miast średnich i małych liczbę miast dobierano w ten sposób by liczba badanych w żadnym z nich nie spadła poniżej 10 osób. W I grupie (powyżej 100 tys. mieszkańców) ustalono liczbę badanych na 791 osób, w II grupie (100-500 tys. mieszkańców) - 187 osób, w III grupie (50-20 tys. mieszkańców) - 236 osób, w IV grupie (20-10 tys. mieszkańców) - 164 osób, w V grupie (10-5 tys. mieszkańców) - 93 osoby oraz w VI grupie (do 5 tys. mieszkańców) - 58 osób. Kwotę ludności wiejskiej oceniono przyjmując za podstawę informacje o ludności czynnej zawodowo, zamieszkałej na wsi wynosiła do 100 tys. dobierano jedną wieś, gdy ta kategoria ludności wynosiła 100-200 tys. dobierano dwie wsie, gdy 200-300 tys. - trzy wsie, zaś powyżej 300 tys. - cztery wsie. Z jednej wsi dobierano 11 osób, z 2 wsi - 21 osób, z 3 wsi - 32 osoby, z 4 wsi - 42 osoby. W sumie dobrano 100 wsi we wszystkich województwach, a z nich - 1073 osoby. Łącznie z mieszkańcami miast przebadano 2495 osób.

2. *Polacy 81*. Jak pisze A. Mokrzyński²: "Badania Polacy 81 zrealizowane zostały w okresie od 20 listopada do 13 grudnia 1981 r. na reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie losowej. Do próby wylosowano 2000 osób. Wywiady kwestionariuszowe przeprowadzono z 1895 osobami, co stanowi 94,7% założonej próby.

3. *Polacy 84*. Jak pisze H. Domański³: "Badaniem objęto reprezentację ludności Polski mężczyzn i kobiet w wieku po-

wyżej 18 lat. Zastosowano 3-stopniowy schemat doboru próby. W pierwszym etapie dokonano wyboru 23 województw, opierając się na wiedzy dotyczącej zróżnicowania badanych przez nas zjawisk w przekroju terytorialnym. Posłużono się metodą doboru nielosowego ponieważ chodziło o uwzględnienie geograficznych regionów Polski (...), które były dominującymi ośrodkami formowania się treści świadomości społecznej będących przedmiotem naszego badania. Dwa pozostałe schematy doboru próby miały charakter losowy. Jednostkami losowania drugiego stopnia były gminy. W każdym województwie dokonano prostego doboru gmin ustalając ich liczbę odpowiednio do liczby respondentów w poszczególnych województwach. Ta ostatnia wielkość stanowiła 0,001 liczby mieszkańców każdego z województw. W poszczególnych województwach losowano identyczną liczbę respondentów w każdej gminie. W wyniku zastosowania tej procedury, wylosowano 112 gmin. Wreszcie, na trzecim stopniu doboru próby, w każdej gminie wybierano jednostki w ciągnięciu systematycznym. Losowanie nazwisk i adresów respondentów odbywało się z kartotek ludności gmin. Interwałem losowania był stosunek liczebności populacji w województwie do liczby gmin. W gminach o stosunkowo mniejszej liczbie ludności wielkość interwału była określona przez liczbę kart w kartotece, natomiast w gminach większych losowano co k-tą kartotekę odpowiednio do długości kartotek liczonej w metrach. "Wylosowano 1997 osób, zrealizowano 1911 wywiadów, co stanowi 95,6% założonej wielkości próby."

4. *Polacy 88*. Badania te zostały przeprowadzone na próbie, na której zrealizowano w IFiS PAN szereg badań, z tego powodu można przytoczyć tu jej opis za B. Danecką⁴:

Tab. 1.

Województwo	Liczba adresów wylosowanych	Liczba adresów zrealizowanych	Liczba wywiadów	Liczba wywiadów w stosunku do liczby adresów wylosowanych (4:2)	Liczba wywiadów w stosunku do liczby adresów zrealizowanych (4:3)	% próby
1	2	3	4	5	6	7
Stołeczne	115	36	201	1,75	2,09	8,9
Bielskopodlaskie	21	20	47	2,34	2,35	2,0
Białostockie	31	27	63	2,03	2,41	2,7
Bydgoskie	43	40	99	2,30	2,48	4,2
Gdańskie	66	60	128	1,94	2,13	5,4
Kaliskie	32	34	94	2,94	2,76	4,0
Katowickie	208	181	402	1,93	2,22	17,1
Kieleckie	43	47	108	2,51	2,30	4,6
Krakowskie	85	89	188	2,21	2,21	8,0

Legnickie	6	9	18	3,00	2,00	0,8
Lubelskie	36	35	80	2,22	2,29	3,4
Łódzkie	72	68	150	2,08	2,20	6,4
Ostrołęckie	6	7	18	3,00	2,57	0,8
Poznańskie	68	71	173	2,54	2,44	7,4
Radomskie	26	24	56	2,15	2,33	2,4
Słupskie	18	18	35	1,94	1,94	1,5
Szczecińskie	53	55	125	2,36	2,27	5,3
Tarnowskie	20	19	56	2,80	2,95	2,4
Wałbrzyskie	18	15	40	2,22	2,66	1,7
Wrocławskie	56	62	130	2,32	2,10	5,5
Zielonogórskie	54	59	138	2,55	2,34	5,9
woj. "rolnicze"	336	339	815	2,46	2,40	34,7
woj. "przemysłowe"	741	697	1534	2,07	2,20	65,3
ogółem	1077	1036	2349	2,18	2,27	100,0

"Próbe (...) opracował dr Marek Styczeń. W zasadzie był on autorem założeń do wielkiego przedsięwzięcia pod nazwą "próba matka", którą to IFiS wraz z IPPM-L. wylosował ze spisu adresów odnotowanych w GUS. Jest to 50000 lista adresów w Polsce, która stanowi podstawę do losowania podprób do badań ogólnopolskich na okres co najmniej 5 lat. Podstawą losowania był zbiór wszystkich mieszkań w kraju znajdujący się w GUS. Zbiór ten podzielono na 69 warstw:

- 55 warstw wielkomiejskich (miasta liczące powyżej 100000 mieszkańców oraz dzielnice miast wydzielonych)
- 6 warstw miejskich (według liczby ludności)
- 8 warstw wiejskich (makroregionów społeczno-gospodarczych ustalonych przez Komisję Planowania).

Sposób losowania mieszkań zapewniał proporcjonalną reprezentację mieszkań każdej warstwy w próbie. W warstwach wielkomiejskich losowano bezzwrotnie mieszkania z jednakowym prawdopodobieństwem. W warstwach miejskich losowanie miało charakter dwustopniowy - najpierw losowano miasto, a następnie mieszkanie. W warstwach wiejskich - losowanie było trzystopniowe: gmina, rejon, mieszkanie".

W przypadku badania Polacy 88 dokonano pewnych modyfikacji tej próby. Nie była to bowiem próba losowa, ogólnopolska, bowiem ograniczono ją do 21 województw, które znalazły się w próbie badań Polacy 84. Dopiero w tych województwach dokonano losowego doboru adresatów.

Stopień realizacji próby Polacy 88

Do badania wylosowano 1077 adresów, zrealizowano 2349 wywiadów. W poszczególnych województwach wyglądało to następująco:

Do województw "rolniczych" zaliczono: bielskopodlaskie, białostockie, bydgoskie, kieleckie, legnickie, lubelskie, ostrołęckie, radomskie, ślupskie, tarnowskie, zielonogórskie, zaś do województw "przemysłowych": warszawskie, gdańskie, katowickie, krakowskie, łódzkie, poznańskie, szczecińskie, wałbrzyskie, wrocławskie.

Wielkości przedstawione w kolumnie 6 tabeli 1 mówią o przeciętnej liczebności gospodarstwa domowego. W zrealizowanych badaniach na jedno gospodarstwo domowe przypada 2,27 osób. Jest to trochę więcej niż średnia ogólnokrajowa, która wynosi 2,20, czyli tyle ile w zrealizowanej próbie wynosi średnia dla województw "przemysłowych".

Wielkości przedstawione w kolumnie 5 uzyskano przez podzielenie liczby zrealizowanych wywiadów przez liczbę wylosowanych adresów. Zależą więc one nie tylko od liczebności gospodarstw (ilość adresów nie jest równa ilości gospodarstw), lecz też od błędów próby, odmów respondentów itp. Uzyskany w ten sposób wskaźnik można określić jako "wydaj-

Tab. 2. Liczebność prób

1980	1981	1984	1988
2495	1895	1911	2349

Tab. 3. Struktura prób w kolejnych badaniach

Płeć	1980	1981	1981	1988	GUS spis 1984	GUS szacun- nek 1985
Mężczyźni	50,0	47,4	48,7	48,7	48,7	48,8
Kobiety	50,0	52,6	51,3	51,3	51,3	51,2

ność próby adresowej". Interesujące może okazać się porównywanie tego wskaźnika uzyskiwanego dla różnych badań realizowanych na próbach adresowych. Może on się okazać użyteczny przy planowaniu wielkości próby.

Jak z powyższego widać oprócz pierwszego badania, we wszyst-

Tab. 4.

Wiek	1988	GUS 1985
16 - 19	3,0	7,3
20 - 24	9,8	9,9
25 - 29	11,5	11,9
30 - 34	12,0	12,2
35 - 39	12,2	10,5
40 - 44	9,6	6,6
45 - 49	7,3	7,4
50 - 54	8,8	7,6
55 - 59	9,7	7,4
60 - 64	7,3	6,2
65 - 69	5,9	3,7
70 - 74	2,1	3,8
75 - i więcej	0,5	5,4

kich następnych rozkład płci w próbie odpowiada rozkładowi w całej zbiorowości.

Próba 88 różni się od populacji generalnej niewielkim niedoreprezentowaniem kategorii skrajnych, tj. do 20 lat i powyżej 70 lat oraz równie niewielkim nadreprezentowaniem osób w wieku produkcyjnym powyżej 35 lat.

Tab. 5. Wykształcenie

Wykształcenie	1980	1981	1984	1988	GUS
podstawowe nieukończone	12,5	15,2	4,5	4,9	5,0
podstawowe	45,5	36,2	29,6	32,1	23,0
zasadnicze zawodowe	17,5	17,5	19,7	26,1	19,8
średnie	19,5	23,3	35,1	28,9	43,5
wyższe	5,0	6,8	10,9	7,7	8,1

Tab. 6. Rozkład wykształcenia w próbie z 1988 r.

Wykształcenie	%
1. Podstawowe nieukończone	4,9
2. Podstawowe ukończone	26,1
3. Zasadnicze zawodowe nieukończone	1,8
4. Zasadnicze zawodowe ukończone	26,1
5. Średnie ogólnokształcące nieukończone	2,2
6. Średnie ogólnokształcące ukończone	6,9
7. Średnie zawodowe nieukończone	2,0
8. Średnie zawodowe ukończone	17,4
9. Pomaturalne nieukończone	0,2
10. Pomaturalne ukończone	2,6
11. Wyższe nieukończone	1,8
12. Wyższe ukończone	7,7
13. Brak danych	0,3

W próbie 88 znalazło się więcej osób z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym niż w populacji, mniej zaś ze średnim. Ogólnie można powiedzieć, że przeciętne wykształcenie w próbie jest nieco niższe niż w populacji.

Tab. 7. Zawód wykonywany

Zawód	1980	1981	1984	1988
1. Specjaliści	6,3	6,4	13,0	6,9
2. Technicy	10,7	8,4	9,1	7,8
3. Pracownicy biurowi	6,7	4,7	9,3	6,2
4. Pracownicy fizyczni-umysłowi	9,9	5,6	4,9	6,1
5. Robotnicy wykwalifikowani	18,4	15,7	20,1	22,0
6. Robotnicy niewykwalifikowani	9,2	5,3	6,2	7,5
7. Rolnicy	25,7	24,2	9,5	10,9
8. Właściciele nierolnicy			2,0	2,9
9. Bierni zawodowo	11,8	27,3	25,8	29,8

W próbie 84 i 88 niedoreprezentowani, w stosunku do populacji generalnej, są rolnicy. Przyczyną tego jest celowy dobór województw, wśród których większość stanowiły województwa przemysłowe. W próbie 80 i 81 udział rolników jest bliski udziałowi w populacji, gdyż w tych próbach był z góry założony podział na mieszkańców miast i wsi zgodny z rozkładem w populacji.

Tab. 8. Miejsce zamieszkania

Wykształcenie	1980	1981	1984	1988	GUS 1985
Miasta					
1. powyżej 100 tys.	30,5	22,4	33,7	39,7	29,8
2. 99,9 - 50 tys.	7,2	8,0	8,8	8,7	7,7
3. 49,9 - 20 tys.	9,1	8,6	12,0	8,9	10,4
4. 19,9 - 10 tys.	6,3	6,0		5,7	
5. 9,9 - 5 tys.	3,6	-	12,3	3,3	12,1
6. 4,9 - 2 tys.	2,2	3,8		0,5	
7. Wios	41,4	42,5	33,2	33,2	40,0
8. Brak danych		8,7		9,5	

Widać tu wyraźnie różnice między próbą 88 a rozkładem w populacji. W próbie mamy więcej osób z dużych miast i mniej ze wsi. Wynika to z celowego doboru województw, w których realizowane były badania.

Tab. 9. Przynależność organizacyjna

	1980	1981	1984	1988	Popula- cja*	Popula- cja**
PZPR	14,5	11,0	11,9	7,5	8,1	5,7
ZSL+SD	3,8	1,6	2,9	1,5		1,5
Bezpartyjni	81,9	86,2	85,1	90,8		92,8
ZSL+SD+bezp.	85,7	87,8	88,0	92,3	91,9	94,3

* za Jasiewicz K.: Raport z badania Polacy 84. Suplement, s. 13, tab. 6.

** za Domański H.: raport z badania Polacy 84. s. 818, tab. 5.

Tab. 10. Przynależność związkowa do 13.12.1981 r.

	1981	1981	1988
NSZZ Solidarność	34,6] 32,6	23,8
Solidarność RI	2,9		0,3
Branżowe	8,2] 17,5	13,5
CZKiOR	-		0,2
Autonomiczne] 4,7	0,3
ZNP	4,5		1,5
Inne	46,0		0,6
Nie należał		45,2	59,6

Odliczają osoby młode, które ze względu na wiek nie mogły należeć do "Solidarności", udział osób należących do "Solidarności" wzrasta w próbie 88 do 29%. Uwzględniając dodatkowo zgody, wyjazdy itp. wynik byłby jeszcze bardziej zbliżony do próby 81. Z drugiej strony należy pamiętać o przewadze w próbie 88 województw przemysłowych. Tym niemniej opinie głoszone przez niektórych badaczy, że znaczna ilość ludzi nie przyznaje się do przynależności do "Solidarności" wymagałyby dokładnego sprawdzenia.

Przypisy

¹ Opis doboru próby podaje za J. Szymanderskim (patrz: Polacy 80. Warszawa: IFiS PAN 1981 s. 143-145).

² Mokrzyzewski A.: Opis doboru próby. W: Polacy 81. Warszawa 1982: IFiS PAN s. 313.

³ Domański H.: Dobór i struktura próby. W: Polacy 84. Dynamika konfliktu i konsensusu. Warszawa: UW 1986 s. 807-808.

⁴ Danecka B.: Organizacja, narzędzia oraz charakterystyka próby w badaniu "Warunki życia i potrzeby społeczeństwa polskiego 1982". W: "Warunki i sposób życia społeczeństwa polskiego w sytuacji regresu. Warszawa: IFiS PAN 1987.

Polacy 88 : dynamika konfliktu a szansa reform.
Zespół aut.: Władysław Adamski i in. Warszawa 1989